

‘સમયસાર’ ૧૬૦ ગાથાનો ભાવાર્થ. શું કહે છે ? ‘અહીં પણ ‘જ્ઞાન’ શબ્દથી આત્મા સમજવો.’ જ્ઞાનનું કહ્યું ને ? જ્ઞાનનું સમકિત, જ્ઞાનનું જ્ઞાન, જ્ઞાનનું ચારિત્ર. ‘અહીં પણ ‘જ્ઞાન’ એટલે ‘આત્મા...’ ત્રિકાળી દ્રવ્ય સ્વભાવ તે આત્મા. ‘જ્ઞાન અર્થાત્ આત્મદ્રવ્ય સ્વભાવથી તો સર્વ દેખનારું...’ પાઠમાં છે ને ઈ ? ‘સવ્વગાણ’ એનો સ્વભાવ તો સંપૂર્ણ પોતાને જાણે ત્યારે એ વિશ્વને જાણે એવો એનો સ્વભાવ છે. પોતે જ્ઞાયક ચૈતન્ય સ્વરૂપ છે. એ સર્વને પોતાના સ્વરૂપને સર્વને જાણવું, એ જાણે ત્યારે સર્વને પરને પણ જાણવું એમાં આવી જાય છે. આ..હા...!

એ ‘આત્મદ્રવ્ય...’ વસ્તુ ‘સ્વભાવથી તો સર્વને દેખનારું તથા જાણનારું છે...’ એટલે અહીં સર્વને દેખનાર-જાણનાર (છે) એમ કહીને એનો સ્વભાવ સર્વને જાણવું-દેખવું એ સ્વરૂપ છે (એમ કહેવું છે). આ દેહમાં પ્રભુઆત્મા (બિરાજે છે) એનો સ્વભાવ તો સંપૂર્ણ સર્વને બધાને દેખવું-જાણવું એવો એનો સ્વભાવ છે. જ્ઞાતા-દષ્ટા પૂર્ણપણે થાય એ તો એનો સ્વભાવ છે. આહા..હા...! કોઈનું કરે એ વાત અહીં છે નહિ.

અહીંયાં તો કહે છે કે, અનાદિ કાળથી ‘પોતે અપરાધી હોવાથી...’ એ શુભભાવ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ આદિના શુભભાવ એ મારા છે એવી માન્યતા (જે કરે છે) તે અપરાધી છે. આહા..હા...! એ મિથ્યાદષ્ટિ સ્વરૂપનો અપરાધી છે. આ..હા...! સ્વરૂપમાં એ પુણ્ય-પાપના ભાવ એમાં નથી અને એના નથી. એમાં નથી, એના નથી. એ તો પર્યાયમાં પુદ્ગલના નિમિત્તના લક્ષે ઉત્પન્ન થતા હોવાથી તેને પુદ્ગલસ્વભાવી કીધા છે. આહા..હા...! બહુ કામ

(આકરું).

અહીંયાં (કહે છે કે), અનાદિ કાળથી પોતે પોતાનો અપરાધી હોવાથી. કર્મને લઈને નહિ. સર્વને જાણનાર-દેખનાર એનો સ્વભાવ હોવા છતાં પોતાના અપરાધથી પોતે જ અલ્પજ્ઞપણાં રાગાદિમાં રહી અને આ જ મારું સ્વરૂપ છે એમ માને છે. એ પોતાનો અપરાધ છે. આહા..હા...! પાઠમાં 'કર્મરજ' (શબ્દ હતો). 'કર્મરજ-આચ્છાદને' (એમ છે). એનો અર્થ આચાર્યે કર્યો કે, પોતાનો અપરાધ છે. કર્મરજ કહેતાં પોતાનું સ્વરૂપ જે ચિદાનંદ, જ્ઞાનાનંદ (છે) એને ન જાણતાં એ રાગને અને પુણ્યને જાણવામાં રોકાય ગયો એ એનો અપરાધ છે. આહા..હા...! એ પુણ્ય પરિણામના કરવાપણામાં રોકાણો અને પુણ્ય પરિણામમાં જાણવામાં રોકાણો એ એનો અપરાધ છે. એમ કહે છે. આ..હા...! આવી વાતું હવે !

તેથી 'અનાદિથી પોતે અપરાધી હોવાથી કર્મ વડે આચ્છાદિત છે,...' ખરેખર એ પુણ્ય અને પાપના ભાવ એ મારા (છે એમ માને છે) એને લઈને એ ઢંકાઈ ગયો છે. સ્વરૂપ એનું ઢંકાઈ ગયું છે. એ સ્વરૂપમાં નથી અને એની જાત નથી. છતાં એ પુણ્ય અને પાપના ભાવ પોતાના માની અને સ્વરૂપનું અજ્ઞાન કરી અને પોતાના અપરાધથી જ પોતે ઢંકાઈ ગયો છે. આહા..હા...!

'અપરાધી હોવાથી કર્મ...' એટલે પુણ્ય-પાપના ભાવ. એ વડે ઢંકાઈ ગયો છે. એટલે ? એને પોતાનું સ્વરૂપ શુદ્ધ છે તે જોવું જોઈએ, તે જાણવું જોઈએ, તે દેખવું જોઈએ એમ ન કરતાં એ પુણ્યના પરિણામ, પાપના ભાવને એટલામાં જાણવામાં રોકાણો એ એનો અપરાધ છે. સર્વને જાણનાર-દેખનાર એ રાગને જાણવા રોકાણો એ એનો અપરાધ છે. આહા..હા...! આવો માર્ગ !

વીતરાગદેવ જિનેશ્વરદેવ સર્વજ્ઞની વાણી આ છે. સંતો એ પ્રભુની વાણી તરીકે બતાવે છે. આ..હા...! પ્રભુ ! તું સર્વને જાણનાર-દેખનાર છો ને ! એ સર્વને જાણનાર-દેખનાર ઉપર તારી દૃષ્ટિ નથી એથી પુણ્ય અને પાપના પરિણામ જે બંધસ્વરૂપ છે (તેને જાણવામાં રોકાઈ ગયો). અબંધ સ્વરૂપ તો સર્વને જાણનાર-દેખનાર (છે) એ અબદ્ધ સ્વરૂપ છે. પણ તેના ઉપર તારી દૃષ્ટિ નહિ હોવાથી પુણ્ય અને પાપના શુભ-અશુભ ભાવ તેને જ, એટલાને જ જ્ઞેય કરીને જ્ઞાનમાં ત્યાં રોકાઈ ગયો. આહા..હા...! એટલા જ જ્ઞેયનું જ્ઞાન કરીને રોકાણો. નહિતર સર્વને જાણે. પોતાનું સ્વરૂપ સંપૂર્ણ જાણે તો સર્વ જ્ઞેયને જાણે. સમજાણું કાંઈ ? આ..હા...! ઝીણી વાત છે, ભાઈ !

આત્મા પોતે ચૈતન્ય સ્વભાવ સર્વને જાણવા-દેખવાનો જ એનો સ્વભાવ છે, પણ એ ક્યારે ? કે, પોતે પોતાને જોવે અને જાણે ત્યારે તે સ્વભાવ જાણવા-દેખવાનો છે એમ એના અનુભવમાં આવે. પણ તેના ઉપર તો અનાદિથી નજર નથી. એની નજરું વર્તમાન દયા ને વ્રત ને ભક્તિ ને પૂજા કરું છું, એવો જે વિકારીભાવ (છે), એટલાને જ્ઞેય બનાવી અને

જ્ઞાનનો વિષય એટલો છે અને જ્ઞાન એવડું છે... આહા..હા...! (એમ માન્યું) એ એનો અપરાધ છે. સમજાય છે કાંઈ ? આહા..હા...!

બાપુ ! માર્ગ બહુ ઝીણો છે, ભાઈ ! આહા..હા...! જિનેશ્વરદેવનો માર્ગ બહુ સૂક્ષ્મ છે. અત્યારે તો બહારની સ્થૂળ વાતુંમાં બધા રોકાઈ ગયા. આ વ્રત કર્યા ને તપ કર્યા ને અપવાસ કર્યા ને ભક્તિયું કરી ને પૂજા કરી ને જાત્રા કરી. આ..હા...! એ તો બધી રાગની ક્રિયા (છે). (એટલું જ) જ્ઞેય (છે) એમ જાણીને ત્યાં એટલામાં જ્ઞાન રોકાઈ ગયું. આહા..હા...! એ એનો પોતાનો અપરાધ છે, કર્મને લઈને નહિ. કર્મ એને ત્યાં રાગમાં રોક્યો છે એમ નહિ. એકલા પુણ્ય-પાપના ભાવમાં જ્ઞાન રોકાણું છે એ કર્મને લઈને છે, જ્ઞાનાવરણીય કર્મને લઈને તે જ્ઞાન ત્યાં રોકાઈ ગયું એમ નહિ.

સર્વને જાણનાર-દેખનાર પ્રભુ ! પાઠ એવો લીધો છે ને ! જુઓ ને ! ‘સવ્વળાણદરિસી’ આ..હા...! એ તો સર્વને જાણવું-દેખવું એ એનું સ્વરૂપ છે. એ સ્વભાવ ઉપર નજર ન રાખતાં અનાદિથી તે પ્રભુ સર્વને જાણનાર-દેખનાર, સર્વને જાણનાર-દેખનાર એવો સ્વભાવ, એની ઉપર નજરું ન કરતાં, વર્તમાન પૂરતા પુણ્ય અને પાપના ભાવ (થાય છે) તેમાં મારું આ કર્તવ્ય છે અને એ હું છું, એ મારું આચરણ છે, એમ ત્યાં રોકાણો એ જ એનો અપરાધ છે. સમજાય છે ? ઝીણી વાત છે થોડી, પણ આ તો ઝીણા રહસ્ય છે. ‘સમયસાર’ એટલે ભગવાનની વાણી બહુ ઊંડી ! એ કોઈ કથા-વાર્તા નથી. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- અખંડ પ્રતિભાસ જોઈએ ને !

ઉત્તર :- અખંડ પ્રતિભાસ જોઈએ તે નથી માટે ખંડમાં રોકાણો એ એનો અપરાધ છે. છે અબદ્ધસ્પૃષ્ટ. એ તો આવી ગયું છે ને પહેલું ! મુક્તસ્વરૂપ છે. આહા..હા...! અબદ્ધસ્પૃષ્ટ છે. આ..હા...! એવો હોવા છતાં એને.. એને.. એને જાણતો નથી. એને જાણે તો તો એ સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી સ્વભાવ છે. એથી એ રાગમાં રોકાઈને એને જાણવા રોકાય એટલું (સ્વરૂપ) નથી. આહા..હા...!

પોતાનો ભગવાનઆત્માનો સ્વભાવ, બધા આત્મા ભગવાનસ્વરૂપ (છે). એનો સ્વભાવ જ બધું પૂર્ણ પોતાને જાણવું અને પૂર્ણ પોતાને જાણે એથી પર જાણવામાં એમાં આવી જાય છે. સમજાય છે કાંઈ ?

પોતાના અપરાધથી આસ્થાદિત છે, ઢંકાઈ ગયેલો છે. આ..હા...! ‘અને તેથી પોતાના સંપૂર્ણ સ્વરૂપને...’ જોયું ? અને તેથી તે પોતાના સંપૂર્ણ સ્વરૂપને ‘જાણતું નથી;...’ આમ લીધું. ભગવાનઆત્મા સંપૂર્ણ એનું સ્વરૂપ તો જાણવું-દેખવું છે. એ જાણવું-દેખવું એનું સ્વરૂપ છે એને એ જાણતો નથી. અનાદિથી દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, જાત્રા આદિના ભાવ – રાગ, એને જાણવામાં રોકાય ગયો. એને જાણવાનો સ્વભાવ તો પોતામાં પોતાનું પૂર્ણ સ્વરૂપ છે તેને જાણવાનો સ્વભાવ છે. અને એ પૂર્ણને જાણતા બીજા બધા જાણવામાં આવી જાય છે.

પણ એમ ન જાણતાં... આહા..હા...! એ શુભ અને અશુભ ભાવ, પુણ્ય અને પાપના ભાવ, એમાં રોકાઈને, તેટલાને જ્ઞેય બનાવીને, તેટલું જ જ્ઞાન મારું, એને જાણનારું જ્ઞાન તેટલો હું,... આહા..હા...! અને એ રાગ છે એ મારું સ્વરૂપ છે, એ રાગ મારું કર્તવ્ય છે એમ પોતાના અપરાધથી ત્યાં રોકાય ગયેલો છે. આહા..હા...! આકરી વાત છે, બાપુ ! વીતરાગમાર્ગ (બહુ ઝીણો).

શું કહ્યું ? જુઓ ! ‘તેથી પોતાના સંપૂર્ણ સ્વરૂપને જાણતું નથી;...’ એમ કીધું ને ? આહા..હા...! એ રાગ – પુણ્ય, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ આદિના ભાવ, એ પુણ્ય છે, રાગ છે. એને જાણવામાં રોકાણું અને એ મારા છે એમ માનીને ત્યાં રોકાણો. આહા..હા...! ‘તેથી પોતાના સંપૂર્ણ સ્વરૂપને જાણતું નથી;...’ આ..હા..હા...! હવે વાત આવી પકડવી ક્યારે ? વાડાબંધી બાંધીને (એમાં) પડી, જિંદગી ચાલી જાય છે. આ..હા...! ભગવાન ત્રણલોકનો નાથ જિનેશ્વરદેવ એમ કહે કે, પ્રભુ ! તું તો સર્વને તારા પૂર્ણ સ્વરૂપને જાણનારો છો ને ! એ સંપૂર્ણને જાણનારો છો એટલે સર્વ વિશ્વને જાણનારો છે, એમ. આહા..હા...! વિશ્વમાં પોતે અને પર બેય આવી ગયા ને ! આહા..હા...!

એ ભગવાનઆત્મા અંદર ચૈતન્ય સર્વજ્ઞસ્વરૂપી છે. સર્વદર્શી, સર્વજ્ઞ કહ્યું ને ? પાઠમાં એમ આવ્યું ને ? ‘સવ્વણાણદરિસી’ એ સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી તેનો સ્વભાવ છે. ભગવાન સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી પરમાત્મા અરિહંત થયા એ ક્યાંથી થયા ? એ (દશા) કંઈ બહારથી આવે છે ? આહા..હા...! એ સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી એની શક્તિ, એનું સત્ત્વ, એનો સ્વભાવ છે. આહા..હા...! એને સંપૂર્ણપણે, જે પોતાનું સ્વરૂપ છે તેને જાણવું જોઈએ... આહા..હા...! એ પોતાના સંપૂર્ણ સ્વરૂપને જાણતો નથી. એને જાણવું જોઈએ, એને જાણતો નથી. આહા..હા...! સમજાય છે કાંઈ ? ઝીણી વાત છે, પ્રભુ !

વીતરાગ પરમેશ્વર ! એનો હુકમ, એની આજ્ઞા કોઈ જુદી જાતની છે. અત્યારે તો બધી ગડબડ ગડબડ (ચાલે છે). આખો રસ્તો ઊંધી લાઈને ચડી ગયો છે. આ..હા...!

શું કહ્યું ? એ સર્વને દેખનારું, જાણનારુંનો અર્થ – પોતાના સંપૂર્ણ સ્વરૂપને જાણવું-દેખવું એ એનું સ્વરૂપ છે. આહા..હા...! એને ન જોતાં, એ પુણ્ય ને પાપના, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, કામ, ક્રોધના ભાવ થાય, ત્યાં જ્ઞાનની પર્યાયને રોકી, વસ્તુ તો વસ્તુ છે, (પણ) પર્યાયને ત્યાં રોકી. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- (પોતાના ભગવાનને) જોવાની વિધિ આપે બતાવી.

ઉત્તર :- આ છે. ભગવાન ત્રણલોકનો નાથ પોકાર કરે છે ! આ..હા..હા...! ‘સીમંધરસ્વામી’ ભગવાન મહાવિદેહમાં બિરાજે છે. એની આ વાણી છે. આહા..હા...! પ્રભુ બિરાજે છે. પાંચસો ધનુષનો દેહ છે, કોડ પૂર્વનું આયુષ્ય છે. વીસમા ‘મુનિસુવ્રત’ ભગવાનના વાડામાંથી પોતે કેવળજ્ઞાન પામ્યા છે. તે કાળે ત્યાં કેવળજ્ઞાન પામ્યા છે. અબજો વર્ષથી

છે અને હજી અબજો વર્ષ રહેવાના છે. આવતી ચોવીશીના તેરમા તીર્થંકર અહીં થશે ત્યારે તે અરિહંતપદ છૂટીને સિદ્ધપદ થશે. અત્યારે હામો અરિહંતાણમાં છે. 'મહાવીર' આદિ પરમાત્મા હામો સિદ્ધાણમાં છે. અત્યારે હામો અરિહંતાણમમાં નથી. અહીં હતા ત્યારે અરહંતાણમમાં હતા. અત્યારે પ્રભુ હામો સિદ્ધાણમાં છે. આહા..હા....!

અરિહંત ભગવાન બિરાજે છે એ અત્યારે સિદ્ધપદમાં નથી, અત્યારે એ અરિહંતપદમાં છે. ચાર કર્મ બાકી, ચાર કર્મ છેદ્યા. કેવળજ્ઞાન થયું પણ હજી ચાર અઘાતિકર્મ બાકી છે. આહા..હા....! એ ભગવાન પાસે 'કુંદકુંદાર્યદેવ' ગયા. અરે..રે....! (લોકોને) એવ વિશ્વાસ ન આવે.

પેલામાં વિચાર આવ્યો છે. 'વિદ્યાનંદજી' તરફથી 'સમયસાર' (બહાર) પડ્યું છે ને ? 'સમયસાર' ! આજે વળી કો'કે ત્યાં મૂક્યું હતું. એમાં એ (-'કુંદકુંદાર્યદેવ') મહાવિદેહમાં ગયા એ વિશ્વસનીય નથી એમ (લખ્યું છે). અર..ર..ર...! આચાર્યોએ કહ્યું, 'જયસેનાચાર્યદેવ' કહ્યું. મહામુનિ ! ટીકામાં (કહ્યું છે). 'જયસેનાચાર્યદેવ'ની ટીકા છે. 'પંચાસ્તિકાય'માં, આમાં નહિ. 'પંચાસ્તિકાય'ની ટીકામાં છે કે, 'કુંદકુંદાર્યદેવ' સંવત ૪૯માં નગ્ન મુનિ, દિગંબર મુનિ ભગવાન પાસે ગયા હતા. 'દેવસેનાચાર્યદેવ' (કહે છે કે), ભગવાન પાસે ગયા હતા અને એ જો ત્યાંથી આવો માર્ગ ન લાવે તો અમે મુનિપણું ક્યાંથી સમજત ? આહા..હા....! અરે..રે....!

અહીં તો એમ કહે છે કે, પોતાનો સ્વભાવ તો સર્વને જાણવું-દેખવું છે એમ છતાં પોતાનો અપરાધ એટલે અલ્પ જ્ઞાનને રાગમાં રોકી, એણે ત્યાં મિથ્યાત્વનો અપરાધ કર્યો. આહા..હા....! એ મિથ્યાત્વના અપરાધ વડે કરીને સર્વને જાણનારું-દેખનારું (સ્વરૂપ) તે ઢંકાઈ ગયું છે. આ બંધસ્વરૂપની વ્યાખ્યા ચાલે છે ને ! ઢંકાઈ ગયું છે ઈ પહેલી ત્રણ ગાથામાં આવ્યું હતું. આ તો (કહે છે) બંધસ્વરૂપ જ છે, પુણ્ય-પાપ એ બંધસ્વરૂપ છે. તેથી અબંધસ્વરૂપ એવો ભગવાન સર્વને જાણનાર-દેખનારને ન જાણતા... આહા..હા....! પોતાના અપરાધથી ફક્ત એ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ અને કામ, ક્રોધના શુભાશુભભાવને જાણીને એને થઈ ગયું કે, જાણે ઓ..હો..હો....! આપણે જાણે ઘણું જાણ્યું ! એવો જે મિથ્યાત્વ ભાવ, એ બંધભાવ છે. એ અબંધભાવથી વિરુદ્ધ ભાવ છે. બંધભાવ તરીકે, હોં ! મોક્ષના માર્ગના પરિણામથી વિરુદ્ધ ભાવ (છે એમ) હવેની ત્રણ ગાથામાં આવશે. આ તો અબંધથી વિરુદ્ધ ભાવ બંધ છે, એટલી વાત છે. સમજાણું કાંઈ ?

પહેલી ત્રણ ગાથામાં એમ આવ્યું હતું કે, ભગવાનઆત્માનો જે મોક્ષમાર્ગ - આત્માનું સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર, એને મિથ્યાત્વાદિએ ઢાંકી દીધું છે. એમ આવ્યું હતું. અને આમાં એમ આવ્યું કે, ભગવાનઆત્મા અબદ્ધ સ્વરૂપ સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી છે છતાં રાગાદિના બંધસ્વરૂપમાં રોકાઈ ગયેલો છે. માટે એ બંધસ્વરૂપ છે, માટે એ નિષેધ કરવામાં આવે છે. ચાહે તો

દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના, જાત્રાના પરિણામ હોય પણ છે એ બંધસ્વરૂપ - રાગ. આહા..હા..! આકરું પડે ભાઈ ! માણસને બિચારાને, શું કરે ? કોઈ દિ' જિંદગીમાં સાંભળ્યું નથી અને એ ઉપદેશ થતો નથી. ઉપદેશ તો આ કરો, આ કરો, આ કરો... 'પાલીતાણા'ની જાત્રા કરો, 'ગિરનાર'ની કરો, 'સમેદશીખર'ની કરો, જાઓ ! પણ આ ત્રણલોકનો નાથ છે એની તો જાત્રા એકવાર કર ! એવી પરની જાત્રાઓ તો અનંતવાર કરી. આહા..હા..!

ભગવાનઆત્મા ! 'પોતાના સંપૂર્ણ સ્વરૂપને જાણતું નથી;...' આ..હા..હા..! એમ કહ્યું, જોયું ? 'એ રીતે અજ્ઞાનદશામાં વર્તે છે.' પોતાનું જાણવું-દેખવું સંપૂર્ણ સ્વરૂપ છે તેને જાણતો નથી. તેથી તે રાગને એકલાને જાણવામાં રોકાઈને અજ્ઞાનમાં વર્તે છે. 'આ પ્રમાણે કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ અથવા મુક્તસ્વરૂપ આત્મા...' જોયું ? આ..હા..! અહીં ઈ રાગાદિ બંધસ્વરૂપ છે (એમ કહ્યું ને) ! અહીં મુક્તસ્વરૂપ છે, આ..હા..! અહીંયાં જ્ઞાનની પર્યાય ફક્ત રાગમાં રોકાણી છે, ત્યારે એનું સ્વરૂપ કેવળજ્ઞાન, આખું કેવળજ્ઞાન છે. આહા..હા..! 'શ્રીમદ્' કહ્યું છે કે, સમકિત થતાં શ્રદ્ધામાં કેવળજ્ઞાન પ્રગટે છે. આમ વસ્તુ હતી પણ એને શ્રદ્ધામાં ન આવી ત્યાં સુધી શું ? આ..હા..હા..! સમજાણું ?

એક આ સવાલ આવ્યો હતો. અમૂર્તનું આવ્યું ને ? અમૂર્તનું ! કર્મના છેદવાથી પછી અમૂર્તપણું પ્રગટે છે. એનો અર્થ ઈ કે, અમૂર્તપણું તો છે, પણ એની દૃષ્ટિમાં ન આવે ત્યાં સુધી એ અમૂર્તપણું એને નથી. વ્યાખ્યા એવી આવે છે ને ! અમૂર્તની વ્યાખ્યા છે આમાં, જુઓ ! કેટલામો બોલ છે એ ? અમૂર્ત. એકવીસમાં આવ્યું છે, વીસ.. વીસ ! વીસ છે. 'કર્મબંધના અભાવથી વ્યક્ત કરવામાં આવતા, સહજ, સ્પર્શાદિ શૂન્ય (-સ્પર્શ, રસ, ગંધ અને વર્ણથી રહિત) એવા આત્મપ્રદેશોસ્વરૂપ અમૂર્તશક્તિ.' એટલે લીધું કે, અમૂર્તશક્તિ તો છે પણ એની પ્રતીતમાં આવી જાય ત્યારે (એને માટે) અમૂર્તશક્તિ (છે). રાગથી ભિન્ન પડી, બંધથી ભિન્ન પડી અને અબંધ જ્યારે શક્તિ તો અમૂર્ત છે, ત્યારે તેને અમૂર્તશક્તિની પર્યાયમાં પ્રગટતા થઈ, એને આ અમૂર્ત છે એમ જાણવામાં આવ્યું. અજ્ઞાનીને તો રાગ ને પુણ્ય ને મૂર્ત છું એમ અનાદિથી માને છે. આહા..હા..! સમજાણું કાંઈ ? આહા..હા..! ઘણું ગંભીર છે.

અહીં તો કર્મના અભાવથી વ્યક્ત કરવામાં આવતા, એમ કહ્યું ને ? 'સહજ, સ્પર્શાદિ શૂન્ય... એવા આત્મપ્રદેશોસ્વરૂપ અમૂર્તશક્તિ.' આહા..હા..! એટલે કે જેને અંદરમાં રાગની એકતા તૂટીને સ્વરૂપનું જ્ઞાન થયું છે તેને અમૂર્તશક્તિ છે (એવી) એને પ્રતીતિ થઈ. આહા..હા..! ભગવાન તો ત્રિકાળ અમૂર્ત જ છે. ભગવાન તો ત્રિકાળ કારણપરમાત્મા છે. પણ કારણપરમાત્માની દૃષ્ટિ થયા વિના, આ છે, એને રાગની એકતા તૂટીને સ્વભાવની એકતા કરે ત્યારે તેને કારણપરમાત્મા છે એમ પ્રતીતમાં - દૃષ્ટિમાં આવ્યું. આ..હા..!

ઈ તો 'ત્રિભોવન વારિયા'એ પ્રશ્ન કર્યો હતો ને ! કે, કારણપરમાત્મા છે તો તો કાર્ય

આવવું જોઈએ. બધા કારણપરમાત્મા અંદર વસ્તુ ભગવાનસ્વરૂપ છે અને કાર્ય તો આવતું નથી. આહા..હા...! એમ પ્રશ્ન કર્યો હતો. પણ ભાઈ ! કારણપરમાત્મા છે... બાપુ ! માર્ગ પ્રભુ ! (શું કહીએ) ? એ કારણપરમાત્મા પૂર્ણ... પૂર્ણ... પૂર્ણ... પૂર્ણ... પૂર્ણ... અનંત ગુણનો પિંડ પૂર્ણ છે.. આ..હા...! એવી જેને સ્વસન્મુખ થઈને દષ્ટિ થઈ છે એને કારણપરમાત્મા છે, એને કાર્યસમકિત થયા વિના રહે નહિ. સમજાણું કાંઈ ? અરે..રે...! આવી વાતું હવે ! જિંદગી ચાલી જાય છે. આ..હા...! સત્યને ભગવાને કહ્યું ઈ સત્ય એક કોર પડ્યું રહે છે અને બહારમાં ખોટા ઢસરડા કરી જિંદગી (પૂરી કરે છે). આહા..હા...!

પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ જિનેશ્વરદેવનો પોકાર છે આ, પ્રભુ ! આહા..હા...! તું છો તો કારણપરમાત્મા. પરમાણુને કારણપરમાણુ કીધો છે ને ! 'નિયમસાર'માં. આહા..હા...! પણ એ વસ્તુ તો છે એ ત્રિકાળ આનંદકંઠ અબદ્ધ છે, મુક્તસ્વરૂપ છે. અહીં આવ્યું ને ? 'કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ અથવા મુક્તસ્વરૂપ આત્મા...' છે. છે તો એવો એ ત્રિકાળ. વસ્તુને આવરણ નથી, વસ્તુમાં વિપરીતતા નથી, વસ્તુમાં ઉણપ નથી. આહા..હા...! પણ કર્મ પુણ્ય અને પાપના ભાવમાં રોકાયેલો, એનાથી લિપ્ત હોવાથી. આ..હા..હા...! એ શુભ અને અશુભ ભાવ જે મલિનભાવ છે. ચાહે તો દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજાનો, જાત્રાનો હો પણ એ રાગ મલિન છે. રાગભાવ છે ઈ દુનિયાને ખબર નથી. દુનિયા જાણે (કે) આ ધર્મ છે (એમ માને છે). આ..હા...!

ધર્મ તો અંતર આનંદસ્વરૂપ ભગવાન ! એને રાગથી ભિન્ન પોતાનું પૂર્ણ સ્વરૂપ છે એમ જ્યારે જાણે અને માને ને અનુભવે ત્યારે એને ધર્મ થાય. આહા..હા...! એને ઠેકાણે આ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, જાત્રાના પરિણામમાં જ્ઞાન રોકાયેલું (રહે છે) તેથી તે પૂર્ણને જાણતું નથી. અલ્પને જાણવા રોકાતા પૂર્ણને જાણતું નથી એ જ એનો અપરાધ છે. આહા..હા...! હવે આવું પકડાય નહિ પછી વિરોધ કરે.

મુમુક્ષુ :- બરાબર સાંભળે, સમજે નહિ ને વિરોધ કર્યા કરે.

ઉત્તર :- શું કરે ? ભાઈ ! 'જામાં જિતની બુદ્ધિ હૈ, ઇતનો દિયે બતાય, વાંકો બૂરો ન માનિયે ઔર કહાં સે લાય?' ક્યાંથી લાવીએ ? ભાઈ !

આ..હા..હા...! મહાપ્રભુ અંદર બિરાજે છે. ત્રણે કાળે ચૈતન્યદ્રવ્ય તો નિરાવરણ પડ્યું છે. આહા..હા...! એને રાગમાં રોકાયને આવરણમાં - એ ભાવઆવરણમાં નાખી દીધું. પર્યાયમાં, પર્યાયમાં. એ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, જાત્રા આદિનો ભાવ રાગ છે. તેમાં રોકાઈ ગયો એ મુક્તસ્વરૂપને એણે ઢાંકી દીધું. કેવળજ્ઞાન સ્વરૂપ પ્રભુ અંદર છે એનો એણે અનાદર કર્યો છે. આવી વાતું છે. દુનિયા પાગલ માને એવું છે. અરે..રે...! આખી વાત (ફેરફાર થઈ ગઈ). આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- પહેલા મંદ કરે પછી (શુદ્ધમાં આવી જાય).

ઉત્તર :- મંદ કરે ઈ અજ્ઞાન છે. મંદ છે તે કરવુંય નથી. મંદ છે એ રાગ છે, ઝેર છે. એને કરે પછી (ધર્મ થાય એ તો) લસણ ખાય પછી કસ્તૂરીનો ડકાર આવે તો આ શુભભાવ કરે તો એને ધર્મ થાય (એના જેવી વાત છે). બાપુ ! મારગડા જુદા પ્રભુ ! શું કરીએ ? આહા..હા...! પ્રભુના ભરતમાં વિરહ પડ્યા, ભગવાન બિરાજે ત્યાં પણ વાણીનો વિરહ નહિ. વાણી તો ભગવાનની જે છે એ વાણી છે. આહા..હા...!

અહીં તો સંપૂર્ણ જાણનારો એ પોતાના સંપૂર્ણ (સ્વરૂપને) ન જાણતા અપૂર્ણ અથવા વિપરીત પર્યાયને જાણવામાં રોકાણો એ એનો અપરાધ છે. આહા..હા...! એ એનો મિથ્યાત્વનો અપરાધ છે. આહા..હા...! બહુ આકરી વાત, બાપા ! આહા..હા...!

‘એ પ્રમાણે કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ અથવા મુક્તસ્વરૂપ આત્મા...’ પોતાના વિકારી પરિણામ ‘વડે વિપ્ત હોવાથી...’ આહા..હા...! વિપ્ત હોવાથી (એટલે) મિથ્યાત્વ ભાવથી ઢંકાયેલો હોવાથી ‘અજ્ઞાનરૂપ અથવા બદ્ધરૂપ વર્તે છે,...’ સ્વરૂપના અજ્ઞાનરૂપ અને રાગના બદ્ધરૂપમાં વર્તે છે. આહા..હા...! ‘માટે એ નક્કી થયું કે કર્મ પોતે જ બંધસ્વરૂપ છે.’ પુણ્ય અને પાપના ભાવ પ્રભુ ! એ બંધસ્વરૂપ છે. પ્રભુ ! તું તો અબદ્ધસ્વરૂપ આખો ભિન્ન છો. આ..હા...! અરે...! કેમ બેસે ? અત્યારે હું અબદ્ધસ્વરૂપ છું. ભગવાન ! તારું સ્વરૂપ તો અબદ્ધસ્વરૂપ જ છે. અબદ્ધ ન હોય તો પર્યાયમાં અબદ્ધપણું મુક્તપણું ક્યાંથી આવશે ? ભાઈ ! કાંઈ બહારથી આવતું નથી. આહા..હા..હા...!

મુમુક્ષુ :- એકાએક કેવી રીતે થઈ જશે ?

ઉત્તર :- એકાએક અહીં તો તૂટી પડે એવું છે. એક સમયનો ફેર છે. એક સમયમાં રાગને જોનાર એકતા રોકી છે, એ ગુંલાટ ખાઈને આત્માને જોવે તો એક સમયનો ફેર છે.

મુમુક્ષુ :- સ્વપરપ્રકાશકપણું તો છે, સ્વપરપ્રકાશક તો હતો ને.

ઉત્તર :- હા, ઈ છે. એ પોતે પોતાને જ જાણ્યો નથી. એમ કીધું ને ? એ પરને, રાગને, દયાને જાણવા રોકાય ગયો. એ સ્વને જાણવામાં જાય એને એક સમયની વાત છે. આહા..હા...! શું થાય ? મારગ તો આ છે, પ્રભુ ! દુનિયા પછી સાધુને નામે, પંડિતોના નામે ગમે ઈ ગડબડી ચલાવે એ મારગ વીતરાગનો નથી, બાપા ! આહા..હા...!

‘તેથી કર્મનો નિષેધ કરવામાં આવ્યો છે.’ કર્મ એટલે પુણ્ય-પાપ. પુણ્ય-પાપ બંધસ્વરૂપ છે, શુભ-અશુભ ભાવ બંધસ્વરૂપ છે. પહેલામાં એમ કહ્યું હતું કે, પુણ્ય-પાપના ભાવ મારા એમ માનીને સમ્યગ્દર્શનને ઉત્પન્ન થવા દેતું નથી, ઢાંકી દીધું, ઘાત કર્યો, ઘાત કર્યો. આમાં કહ્યું કે, એ બંધસ્વરૂપ છે. આહા..હા...!

હવે ત્રીજો બોલ. બે બોલ ગયા. આ બે બોલ. ક્યા ? કે, એક તો ભગવાનઆત્મા આત્માનું સમકિત, આત્માનું જ્ઞાન અને આત્માનું ચારિત્ર, તેનો મિથ્યાત્વભાવથી ઘાત થાય છે, એનો એમાં ઘાત થાય છે. પુણ્ય પરિણામ મારા એવા મિથ્યાત્વથી સમકિત ઉત્પન્ન

થતું નથી તેને ઘાત કરે છે (એમ કહ્યું). આ રાગાદિ છે એને પોતાનો માનતા, રાગ બંધસ્વરૂપ છે, એણે અબંધસ્વરૂપની દૃષ્ટિ ન કરતાં બંધમાં છે, બંધસ્વરૂપ છે માટે નિષેધ છે. હવે ત્રીજામાં (કહે છે), એ ભાવો સમકિતદર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્રથી વિરુદ્ધ ભાવ છે. આહા..હા...! એ ત્રણે મિથ્યાત્વ - પુણ્યમાં ધર્મ છે, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિમાં ધર્મ છે એવો મિથ્યાત્વભાવ, એ મિથ્યાત્વભાવ સમકિતભાવથી વિરુદ્ધ છે. એ ત્રીજા બોલમાં છે.

ક્રમબદ્ધ દ્વારા આત્માના અકર્તાપણાની સિદ્ધિ

આ બહુ સરસ ગાથા છે. આ ગાથા મોક્ષ અધિકારની ચૂલિકા છે. અહીં આચાર્યદેવ આત્માનું અકર્તાપણું બતાવે છે. અકર્તાપણું એટલે કે જ્ઞાયકસ્વભાવની સિદ્ધિ ક્રમબદ્ધ દ્વારા કરી છે. એક પછી એક થાય અને જે સમયે જે પર્યાય થવાની છે તે જ થાય તેનું નામ ક્રમબદ્ધ છે. દરેક દ્રવ્યની જે સમયે જે પર્યાય થવાની તે જ થાય છે એટલે કે તેને અન્ય દ્રવ્ય તો કરતું નથી પણ તે પર્યાયને તે દ્રવ્ય પણ આઘી-પાછી કરી શકે- ફેરફાર કરી શકે એમ નથી. ક્રમબદ્ધ તો મહાસિદ્ધાંત છે. ક્રમબદ્ધનો સાચો નિર્ણય કરવા જાય ત્યાં દૃષ્ટિ દ્રવ્યસ્વભાવ ઊપર જાય છે અને ત્યારે જ ક્રમબદ્ધનો યથાર્થ નિર્ણય થાય છે. ક્રમબદ્ધ પર્યાયના આશ્રયે ક્રમબદ્ધનો નિર્ણય નહિ થાય, અકર્તાસ્વભાવની દૃષ્ટિ કરવાથી ક્રમબદ્ધનો યથાર્થ નિર્ણય થાય છે. માટે, ક્રમબદ્ધના નિર્ણયમાં પુરુષાર્થનો નિષેધ થઈ જતો નથી પણ ક્રમબદ્ધના નિર્ણયમાં દ્રવ્યસ્વભાવનો અનંતો પુરુષાર્થ છે. અકર્તાપણું એ નાસ્તિનું કથન છે. ક્રમબદ્ધ દ્વારા જ્ઞાયકસ્વભાવની અહીં સિદ્ધિ કરવામાં આવી છે.

-પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી, આત્મધર્મ સપ્ટેમ્બર-૨૦૦૬

अथ कर्मणो मोक्षहेतुतिरोधायिभावत्वं दर्शयति -

सम्मत्तपडिणिबद्धं मिच्छत्तं जिणवरेहि परिकहियं ।
 तस्सोदयेण जीवो मिच्छादिट्ठि ति णादव्वो ॥१६१॥
 णाणस्स पडिणिबद्धं अण्णाणं जिणवरेहि परिकहियं ।
 तस्सोदयेण जीवो अण्णाणी होदि णादव्वो ॥१६२॥
 चारित्तपडिणिबद्धं कसायं जिणवरेहि परिकहियं ।
 तस्सोदयेण जीवो अचरित्तो होदि णादव्वो ॥१६३॥
 सम्यक्त्वप्रतिनिबद्धं मिथ्यात्वं जिनवरैः परिकथितम् ।
 तस्योदयेन जीवो मिथ्यादृष्टिरिति ज्ञातव्यः ॥१६१॥
 ज्ञानस्य प्रतिनिबद्धं अज्ञानं जिनवरैः परिकथितम् ।
 तस्योदयेन जीवोऽज्ञानी भवति ज्ञातव्यः ॥१६२॥
 चारित्रप्रतिनिबद्धः कषायो जिनवरैः परिकथितः ।
 तस्योदयेन जीवोऽचारित्रो भवति ज्ञातव्यः ॥१६३॥

सम्यक्त्वस्य मोक्षहेतोः स्वभावस्य प्रतिबन्धकं किल मिथ्यात्वं, तत्तु स्वयं कर्मैव, तदुदयादेव ज्ञानस्य मिथ्यादृष्टित्वम् । ज्ञानस्य मोक्षहेतोः स्वभावस्य प्रतिबन्धकं किलाज्ञानं, तत्तु स्वयं कर्मैव, तदुदयादेव ज्ञानस्य मोक्षहेतोः स्वभावस्य प्रतिबन्धकं किलाज्ञानं, तत्तु स्वयं कर्मैव, तदुदयादेव ज्ञानस्याज्ञानित्वम् । चारित्रस्य मोक्षहेतोः स्वभावस्य प्रतिबन्धकः किल कषायः, स तु स्वयं कर्मैव, तदुदयादेव ज्ञानस्याचारित्रत्वम् । अतः स्वयं मोक्षहेतुतिरोधायिभावत्वात्कर्म प्रतिषिद्धम् ।

उवे, कर्म भोक्षना कारणना तिरोधायिभावस्वरूप (अर्थात् मिथ्यात्वाद्विभावस्वरूप) छे
 ऐम बतावे छे :-

सम्यक्त्वप्रतिबंधकं कर्म मिथ्यात्वं जिनदेवे कर्तुं,
 ऐना उदयथी जव मिथ्यात्वी बने ऐम ज्ञानवुं. १६१.

એમ જ્ઞાનપ્રતિબંધક કરમ અજ્ઞાન જિનદેવે કહ્યું,
 એના ઉદયથી જીવ અજ્ઞાની બને એમ જાણવું. ૧૬૨.
 ચારિત્રને પ્રતિબંધ કર્મ કષાય જિનદેવે કહ્યું,
 એના ઉદયથી જીવ બને ચારિત્રહીન એમ જાણવું. ૧૬૩.

ગાથાર્થ :- (સમ્યક્ત્વપ્રતિનિબદ્ધ) સમ્યક્ત્વને રોકનારું (મિથ્યાત્વ) મિથ્યાત્વ છે એમ (જિનવરેઃ) જિનવરોએ (પરિકથિતમ) કહ્યું છે; (તસ્ય ઉદયેન) તેના ઉદયથી (જીવઃ) જીવ (મિથ્યાદૃષ્ટિઃ) મિથ્યાદૃષ્ટિ થાય છે (ઇતિ જ્ઞાતવ્યઃ) એમ જાણવું. (જ્ઞાનસ્ય પ્રતિનિબદ્ધ) જ્ઞાનને રોકનારું (અજ્ઞાન) અજ્ઞાન છે એમ (જિનવરેઃ) જિનવરોએ (પરિકથિતમ) કહ્યું છે; (તસ્ય ઉદયેન) તેના ઉદયથી (જીવઃ) જીવ (અજ્ઞાની) અજ્ઞાની (ભવતિ) થાય છે (જ્ઞાતવ્યઃ) એમ જાણવું. (ચારિત્રપ્રતિનિબદ્ધઃ) ચારિત્રને રોકનાર (કષાયઃ) કષાય છે એમ (જિનવરેઃ) જિનવરોએ (પરિકથિતઃ) કહ્યું છે; (તસ્ય ઉદયેન) તેના ઉદયથી (જીવઃ) જીવ (અચારિત્રઃ) અચારિત્રથી (ભવતિ) થાય છે (જ્ઞાતવ્યઃ) એમ જાણવું.

ટીકા :- સમ્યક્ત્વ કે જે મોક્ષના કારણરૂપ સ્વભાવ છે તેને રોકનારું મિથ્યાત્વ છે; તે (મિથ્યાત્વ) તો પોતે કર્મ જ છે, તેના ઉદયથી જ જ્ઞાનને મિથ્યાદૃષ્ટિપણું થાય છે. જ્ઞાન કે જે મોક્ષના કારણરૂપ સ્વભાવ છે તેને રોકનારું અજ્ઞાન છે; તે તો પોતે કર્મ જ છે, તેના ઉદયથી જ જ્ઞાનને અજ્ઞાનીપણું થાય છે. ચારિત્ર કે જે મોક્ષના કારણરૂપ સ્વભાવ છે તેનો રોકનાર કષાય છે; તે તો પોતે કર્મ જ છે, તેના ઉદયથી જ જ્ઞાનને અચારિત્રીપણું થાય છે. માટે, (કર્મ) પોતે મોક્ષના કારણના તિરોધાયિભાવસ્વરૂપ હોવાથી કર્મને નિષેધવામાં આવ્યું છે.

ભાવાર્થ :- સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર મોક્ષના કારણરૂપ ભાવો છે તેમનાથી વિપરીત મિથ્યાત્વાદિ ભાવો છે; કર્મ તે મિથ્યાત્વાદિ ભાવો-સ્વરૂપ છે. આ રીતે કર્મ મોક્ષના કારણભૂત ભાવોથી વિપરીત ભાવો-સ્વરૂપ છે.

પહેલાં ત્રણ ગાથાઓમાં કહ્યું હતું કે કર્મ મોક્ષના કારણરૂપ ભાવોનું - સમ્યક્ત્વાદિનું - ઘાતક છે. પછીની એક ગાથામાં એમ કહ્યું કે કર્મ પોતે જ બંધસ્વરૂપ છે. આ છેલ્લી ત્રણ ગાથાઓમાં કહ્યું કે કર્મ મોક્ષના કારણરૂપ ભાવોથી વિરોધી ભાવોસ્વરૂપ છે - મિથ્યાત્વાદિસ્વરૂપ છે. આ પ્રમાણે એમ બતાવ્યું કે કર્મ મોક્ષના કારણનું ઘાતક છે, બંધસ્વરૂપ છે અને બંધના કારણસ્વરૂપ છે, માટે નિષિદ્ધ છે.

અશુભ કર્મ તો મોક્ષનું કારણ છે જ નહિ, બાધક જ છે, તેથી નિષિદ્ધ જ છે; પરંતુ શુભ કર્મ પણ કર્મસામાન્યમાં આવી જતું હોવાથી તે પણ બાધક જ છે તેથી નિષિદ્ધ જ છે એમ જાણવું.

‘હવે, કર્મ મોક્ષના કારણના તિરોધાયિભાવસ્વરૂપ (અર્થાત્ મિથ્યાત્વાદિભાવસ્વરૂપ) છે...’ જોયું ? સમ્યગ્દર્શનને ઠેકાણે મિથ્યાત્વાદિ ભાવ (થાય છે) એ મોક્ષના માર્ગથી વિરુદ્ધ ભાવ છે. આ...હા...! બંધભાવ તો પેલામાં ગયો. અહીં તો એને વિરુદ્ધભાવ (તરીકે) સિદ્ધ કરવું છે. વસ્તુના સ્વરૂપથી જે સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રના પરિણામ જોઈએ તેનાથી આ મિથ્યાત્વાદિ વિરુદ્ધ પરિણામ છે. આહા...હા...! સમજાણું કાંઈ ?

‘(મિથ્યાત્વાદિભાવસ્વરૂપ) છે...’ જોયું ? ત્રણ ગાથા (છે).

સમ્મત્તપલ્લિણિબદ્ધં મિચ્છતં જિણવરેહિ પરિકહિયં ।

તસ્સોદયેણ જીવો મિચ્છાદિદ્ધિ ત્તિ ણાદલ્લો ॥૧૬૧॥

ણાણસ્સ પલ્લિણિબદ્ધં અણ્ણાણં જિણવરેહિ પરિકહિયં ।

તસ્સોદયેણ જીવો અણ્ણાણી હોદિ ણાદલ્લો ॥૧૬૨॥

ચારિત્તપલ્લિણિબદ્ધં કસાયં જિણવરેહિ પરિકહિયં ।

તસ્સોદયેણ જીવો અચરિત્તો હોદિ ણાદલ્લો ॥૧૬૩॥

‘સમ્મત્તપલ્લિણિબદ્ધં મિચ્છતં જિણવરેહિ પરિકહિયં ।’ આ...હા...! જુઓ ! આચાર્યો સંતો પણ નામ ભગવાનનું આપીને કહે છે. ‘જિણવરેહિ પરિકહિયં’ ત્રણલોકના નાથ જિનવરદેવ સર્વજ્ઞ મહાવિદેહમાં બિરાજે છે એમણે આ કહ્યું છે. આહા...હા...! ‘તસ્સોદયેણ જીવો મિચ્છાદિદ્ધિ ત્તિ ણાદલ્લો ।’ આમાંય કેટલોક ઊંધો ગોટો છે. ત્રણેમાં જિનવર, જિનવર, જિનવર નાખ્યા. નીચે હરિગીત.

સમ્યક્ત્વપ્રતિબંધક કરમ મિથ્યાત્વ જિનદેવે કહ્યું,

એના ઉદયથી જીવ મિથ્યાત્વી બને એમ જાણવું. ૧૬૧.

એમ જ્ઞાનપ્રતિબંધક કરમ અજ્ઞાન જિનદેવે કહ્યું,

એના ઉદયથી જીવ અજ્ઞાની બને એમ જાણવું. ૧૬૨.

ચારિત્રને પ્રતિબંધ કર્મ કષાય જિનદેવે કહ્યું,

એના ઉદયથી જીવ બને ચારિત્રહીન એમ જાણવું. ૧૬૩.

‘સમ્યક્ત્વપ્રતિબંધક કરમ મિથ્યાત્વ જિનદેવે કહ્યું, એના હૃદયથી...’ એટલે પ્રગટ થવાથી.

ટીકા :- ‘સમ્યક્ત્વ કે જે મોક્ષના કારણરૂપ સ્વભાવ છે...’ જોયું ? ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યઘન પૂર્ણાનંદ, એની સન્મુખની પ્રતીતિ, જ્ઞાન કરીને થવી એનું નામ સમ્યગ્દર્શન (છે). આહા...હા...! જે અનંત કાળમાં (એક) સેકંડ કર્યું નથી. ‘મુનિવ્રત ધાર અનંત ભૈર, ત્રૈવેયક ઊપજાયો’ મુનિ થયો, દિગંબર થયો, વસ્ત્રનો ટૂકડો ન રાખ્યો પણ આત્મજ્ઞાન, સમ્યગ્દર્શન વિના એ બધા ભવના ભ્રમણના કારણ થયા. આહા...હા...!

અહીં શું કહે છે ? ‘સમ્યક્ત્વ કે જે મોક્ષના કારણરૂપ સ્વભાવ છે...’ પરિણતિ હોં !

ત્રિકાળી સ્વભાવ નહિ. ત્રિકાળી શુદ્ધ ચૈતન્યઘન પ્રભુ છે, તેનું જ્ઞાન થઈને તેની નિર્વિકલ્પ પ્રતીતિ થવી એ 'એ સમ્યક્ત્વ કે જે મોક્ષના કારણરૂપ સ્વભાવ છે...' (અર્થાત્) મોક્ષના કારણરૂપ પરિણામ છે. આ..હા...! આવી વાતું હવે. એ કરતાં એકેન્દ્રિયા, બેઇન્દ્રિયા, તેઇન્દ્રિયા, જીવિહા, તસ્સ મિચ્છામી દુક્કડમ્ (કરો), જાઓ ! અને ઓસરે.. તાઉકાયઠાયણં, અપ્પાણં વોસરે (કરે એટલે) થઈ ગઈ સામાયિક ! અરે... ભગવાન ! બાપા ! લોગસ્સમાં 'ઉજ્જોયગરે..' કર્યું. 'વિહુય રયમલા, પહેણ જરમરણા..' એના અર્થની ખબર ન મળે. અરે...! ભાઈ !

અહીં તો સમ્યક્ત્વ જે ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ પૂર્ણાનંદ, પુણ્ય-પાપના રાગરહિત (છે), તેના અનુભવમાં પ્રતીતિ થવી તેને સમકિત કહે છે. આહા..હા..હા...! એ 'સમ્યક્ત્વ કે જે મોક્ષના કારણરૂપ...' પરિણામ 'સ્વભાવ છે...' જોયું ? આ પરિણામની વાત છે. 'તેને રોકનારું મિથ્યાત્વ છે;...' ભાવ, વર્તમાન મિથ્યાત્વ છે એમ કહે છે. સમકિતથી વિરુદ્ધ એવો મિથ્યાત્વ ભાવ વર્તમાન છે. જોઈએ સમકિત. ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવની પ્રતીતિ અનુભવમાં (હોવી જોઈએ) પણ એનાથી વિરુદ્ધ મિથ્યાત્વ, તે તેની પાસે છે. એ સમકિતના ભાવથી વિપરીત ભાવ છે. આહા..હા...! પહેલામાં ઘાતક કહ્યું હતું. આમાં એનાથી વિપરીત ભાવ છે એમ કહે છે. વચમાં બંધસ્વરૂપી (કલ્પો) હતો.

આહા..હા...! આવો ઝીણો માર્ગ. વેપારીને ધંધા આડે નવરાશ ન મળે, આખો દિ' પાપ ! ધંધા.. ધંધા... ધંધા... દુકાન. નવરો થાય તો બાયડી, છોકરાને રાજી રાખવા જાય. અરે..રે..રે...! છ-સાત કલાક ઊંઘમાં જાય એમાં આ વસ્તુ શું છે ? વીતરાગ શું કહે છે ? એનો નિર્ણય કરવાનો ટાઈમે ન મળે. અરે...! આહા..હા...! એ જીવન શેના જીવન ? એ જીવન બધા ઢોર જેવા જીવન છે. ભલે પછી કરોડોપતિ ને અબજોપતિ હોય. આહા..હા...!

અહીં પ્રભુ એમ કહે છે કે, જે સમકિત છે, જે મોક્ષના કારણ(રૂપ) પરિણામ (છે) તેનાથી મિથ્યાત્વ તે વિરુદ્ધ ભાવ છે. સમ્યગ્દર્શનના ભાવથી મિથ્યાત્વ (વિરુદ્ધ પરિણામ છે). મિથ્યાત્વ એ પરિણામ છે. સમકિત એ પરિણામ છે, પણ સમકિતના પરિણામથી મિથ્યાત્વ પરિણામ વિપરીત છે. આહા..હા...! એ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, જાત્રાના ભાવ મારા અને મને લાભ કરશે, એવો જે મિથ્યાત્વભાવ એ સમકિતભાવથી વિરુદ્ધ ભાવ છે. સમજાય છે કાંઈ ?

બાપુ ! આ પાગલપણે નથી કહેવાતું. ભાઈ ! દુનિયા આખી પાગલ છે. આ..હા...! અરે..રે...! ત્રણલોકના નાથ જિનેશ્વરદેવને કહેવું શું છે ? એ સાચી વાતને પાગલ ઠરાવે, પાગલોની વાતને સાચી ઠરાવે ! આહા..હા...! પ્રભુ ! એકવાર તત્ત્વજ્ઞાન તો કર. તત્ત્વવિચાર તો કર, જાણપણું, તુલના તો કર કે, સમકિત જે છે એ ત્રિકાળી ચૈતન્ય ભગવાન પ્રભુ ! એનું જ્ઞાન થઈને તેમાં આ છે એમ પ્રતીતિ થવી, એવું સમ્યગ્દર્શન જે મોક્ષનું કારણ, એમાં હજી પુણ્યના પરિણામ મારા અને મને લાભ કરશે, એવો જે મિથ્યાત્વ ભાવ, એ સમકિતથી

વિરુદ્ધ ભાવ છે. આહા..હા..હા...! આવી વાતું પકડવી કઠણ પડે. આહા..હા...! છે ?

‘તે (મિથ્યાત્વ) તો પોતે કર્મ જ છે,...’ (એટલે કે) વિકાર ભાવ છે. પેલું સમકિત છે એ તો મોક્ષના કારણરૂપ પરિણામ હતું અને એનાથી આ મિથ્યાત્વ છે એ પરિણામ તો મિથ્યાત્વરૂપી કર્મ – કાર્ય છે, વિપરીત શ્રદ્ધાનું કાર્ય છે. પોતે જ એક કર્મ છે. એ ધર્મ નથી તેમ આત્મા નથી. આહા..હા...!

આ..હા...! બે વાત કરી કે, સમ્યગ્દર્શન જે છે એ આત્માનું જે સમ્યગ્દર્શન છે એ મોક્ષનું કારણ છે. એમ કહ્યું ને ? હવે એનાથી વિરુદ્ધ જે મિથ્યાત્વ છે, એ વિરુદ્ધ ભાવ છે એ મિથ્યાત્વ કાર્ય છે. આહા..હા...! ‘તેના ઉદયથી...’ એટલે તેના પ્રગટ થવાથી. વિપરીત ભાવના પ્રગટ થવાની જ્ઞાનને મિથ્યાદષ્ટિપણું થાય છે. પેલા નિમિત્તથી કર્મ લે પણ અહીં તો વિપરીત ભાવ પ્રગટ થયો એનાથી તે મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- પરની ભ્રમણતાથી ?

ઉત્તર :- એ પોતાની છે. પેલું કર્મ નિમિત્ત છે.

પોતાની વિપરીત માન્યતાના ઉદયથી, પ્રગટ થવાથી... આહા..હા...! ‘જ્ઞાનને મિથ્યાદષ્ટિપણું થાય છે.’ આત્માને તેથી મિથ્યાદષ્ટિપણું થાય છે. આહા..હા...! કર્મનો ઉદય છે એ તો જડ છે. જડ કંઈ આત્માને મિથ્યાત્વ કરાવતું નથી. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- આમાં તેના ઉદયથી ‘જ’ લીધું.

ઉત્તર :- પોતાનો (મિથ્યાત્વ) સ્વભાવ વિપરીત જડ છે. ભાવકર્મ એ જડ છે. એના ઉદયથી એટલે એના પ્રગટ થવાથી. આહા..હા...!

‘ઉદયથી જ...’ એટલે મિથ્યાશ્રદ્ધાના પ્રગટ થવાથી જ ‘મિથ્યાદષ્ટિપણું થાય છે.’ આહા..હા...! હવે આમાં કેટલી વાત યાદ રાખવી ? એક કલાકમાં સાંભળેલી વાત બધી બીજી નીકળે. અરે... પ્રભુ ! શું કરે છે ? ભાઈ ! મારગડા જુદા રહી ગયા, પ્રભુ ! આ..હા...! અને બીજે રસ્તે ચડી ગયા. ઊંધે રસ્તે ચડી અને અમે જૈનધર્મી છીએ એમ માને! આહા..હા..હા...!

એ કર્મ (એટલે) જડ ઉદય લેવો પણ ઉદય ત્યારે એને કહેવાય કે, અહીંયાં પરિણામ વિપરીત કર્યા તો પેલાને ઉદય કહેવાય. નહિ તો એ ઉદય શું ? એ તો જડની પર્યાય છે. આ..હા...! જડની પર્યાયનો ચૈતન્યને સ્પર્શ પણ નથી. ભગવાનઆત્મા તો અરૂપી છે અને જડકર્મ છે એ તો રૂપી છે. વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શવાળું (છે), પણ તેના ઉદયના કાળમાં પોતે પોતાથી વિપરીત માન્યતા કરે છે તે જ તેને રોકનારું છે. એટલે તે જ વિપરીત ભાવ છે. અહીં તો વિપરીત ભાવ બતાવવો છે ને ? સમકિતથી વિરુદ્ધ ભાવ તે મિથ્યાત્વ છે એમ અહીં સિદ્ધ કરવું છે.

પહેલાં ત્રણ ગાથામાં એમ (કહ્યું) હતું કે, સમકિતને ઢાંકી દેનારું છે માટે તે કર્મ છે.

પછી મિથ્યાત્વાદિ છે એ ભાવબંધ છે (એમ કહ્યું). ભાવબંધ છે માટે અબંધ (સ્વરૂપથી) ભિન્ન જાત છે. આમાં કહે છે કે, સમકિતરૂપી મોક્ષનું કારણ એનાથી વિરુદ્ધ મિથ્યાત્વ તે વિપરીત ભાવ છે. કહો, સમજાય છે કાંઈ ? ‘વજુભાઈ’ આવું બધું ઝીણું છે, બાપુ ! ધંધા આડે નવરાશ ન કરી. આહા..હા...! કોઈ ક્યાંય શરણ નથી, પ્રભુ ! આહા..હા...! કહે છે કે, એ દયા, દાન(નો) રાગ છે એ શરણ નથી. પણ એ રાગને પોતાનો માન્યો છે એ મિથ્યાત્વ ભાવ સમકિત (કે જે) મોક્ષનું કારણ છે એનાથી વિરુદ્ધ ભાવ છે. આહા..હા...! આ તો વીતરાગની વાણી છે, બાપા ! આ કાંઈ કથા-વાર્તા નથી. ત્રણલોકનો નાથ, જેને ઇન્દ્રો સાંભળવા આવે, ગણધરો સાંભળવા આવે, એ જ વનના વાઘ ને સિંહ અને નાગ સાંભળવા આવે. ભાઈ ! સમવસરણમાં પ્રભુ બિરાજે છે. અહીં ભગવાન હતા ત્યારે સમવસરણ હતું. ‘વીરપ્રભુ’ બિરાજતા ત્યારે. અત્યારે તો સિદ્ધ થઈ ગયા. આહા..હા...! બાપુ ! એ વાણી કેવી હોય ! એકાવતારી ઇન્દ્રો સાંભળવા આવે એ વાણી કેવી હોય ! એક ભવે મોક્ષ જનારા એ પહેલા ઇન્દ્ર છે. એની ઇન્દ્રાણી પણ એક ભવે મોક્ષ જનારી (છે). એ જ્યારે પ્રભુની સભામાં આવે છે. આ..હા..હા...! બાપુ ! એ દયા પાળો, વ્રત કરો એ તો પેલા કુંભારે કહે છે.

કહ્યું નહોતું પહેલાં ? અમારા ‘ઉમરાળા’ જન્મગામમાં પોણોસો વર્ષ પહેલાની વાત છે. (સંવત) ૧૮૮૦. શ્રાવણ મહિનો બેસે તે ભાદરવા સુદ પાંચમ સુધી, જે શેઠિયા હોય (એ) ઘાંચીની ઘાણી હોય, ઘાંચીની ! અને કુંભારના નિભાડા (હોય), એની પાસે જાય. પાંચ સોપારી આપે. એટલે પેલા સમજી જાય કે, વાણિયાના પર્યૂષણ આવ્યા. શ્રાવણ સુદ એકમથી, ભાદરવા સુદ પાંચમ (સુધી) મુસલમાન ઘાણી ચલાવે નહિ. જન્મગામ ‘ઉમરાળા’ ! બધું જોયું છે ને ! હવે એવું તો મુસલમાન કરતા. એક મહિનો ને પાંચ દિ’ ઘાણી ન કરે. કુંભાર એક મહિનો ને પાંચ દિ’ નિભાણો ન કરે. નિભાણો સમજે ? ઇંટુ (બનાવે). પછી પણ જરી હરીફાઈ ચાલે. પાંચમ પછી પહેલો કોણ શરૂ કરે છે ? કારણ કે પાપ છે. એમ તો માળા મુસલમાનો પણ એ વખતે (સમજતા). ન્યાં ઘાંચી મુસલમાન છે પણ પાંત્રીસ દિ’ બંધ કરી દે. મહાજન લોકોનું ત્યાં જોર હતું.

અમારે એક ‘રુખડ’ શેઠ હતા, (એ તો ગુજરી ગયા), છોકરાઓ ‘મુંબઈ’ (રહે) છે. આમ બિચારા સાધારણ હતા પણ માણસ ખાનદાન બહુ. પૈસા-બૈસા કાંઈ નહોતા બહુ. પાંચ સોપારી (લઈને) જાય. એટલે પેલાને એમ થાય કે, પાંત્રીસ દિ’ બંધ કરવું, ઘાણી ચલાવવી નહિ. હવે એવું તો મુસલમાનો (પણ કરતા). બાપુ ! વીતરાગની વાણી કોઈ જુદી છે. આહા..હા..હા...!

અહીં કહે છે, સમકિત જે મોક્ષનું કારણ... આહા..હા...! તેને રોકનારો વર્તમાન વિરુદ્ધ મિથ્યાત્વ ભાવ છે. એ વિરુદ્ધ ભાવ બતાવવો છે. રોકનારું પેલામાં કહ્યું હતું, ઈ તો ઢાંકી

દેનારું (કહ્યું હતું). મિથ્યાત્વથી સમકિતને ઢાંકવું અને આ ઘાત કરનારું. અને અહીં કહે છે કે, વર્તમાન મિથ્યાત્વ ભાવ છે. સમકિતથી મિથ્યાત્વ ભાવ વિરુદ્ધ ભાવ છે. આહા..હા...! સમજાય એવું છે, હોં ! ભાષા કાંઈ એવી (અઘરી) નથી. ભાવ તો બાપા શું કરે ? પ્રભુની વાણી (એવી છે). આહા..હા...! કાલે ગાયું નહોતું ? 'પ્રભુની વાણી જોર રસાળ, સાંભળવા તલસે છે.' આહા..હા...! આહા..હા...!

ત્રણલોકનો નાથ જિનેશ્વરદેવ એમ ફરમાવે છે, પ્રભુ ! પૂર્ણ સ્વરૂપ તારું સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી અતીન્દ્રિય આનંદ, એવી અનંતી શક્તિ ! એક એક શક્તિ પૂર્ણ એવી અનંતી પૂર્ણ (શક્તિઓનું) રૂપ ! તેની સન્મુખ થઈને અનુભવ થવો અને અનુભવ થઈને પ્રતીત થવી એનું નામ સમ્યગ્દર્શન (છે). એ સમ્યગ્દર્શનથી વિરુદ્ધ ભાવ તે મિથ્યાત્વ ભાવ (છે). આ..હા...! સમ્યગ્દર્શન મોક્ષનું કારણ અને મિથ્યાત્વ છે તે બંધનું કારણ. બંધસ્વરૂપ છે એ તો આવી ગયું, પણ આ મિથ્યાત્વ વિપરીત ભાવ છે. આહા..હા...!

આ હા..હો ને જાત્રાવાળા આવે ને ! અહીં દર્શન કરવા આવે પણ હા..હો સાંભળીને (ચાલ્યા જાય). સાંભળવા-બાંભળવામાં કંઈ (ખબર ન પડે). આ 'પાલીતાણા' જાત્રા કરી ને 'ગિરનાર' જાત્રા કરી (એટલે) થઈ ગયો ધર્મ ! ધૂળમાં ધર્મ નથી. આહા..હા...!

મુમુક્ષુ :- આપને વિનંતી કરે કે બે મિનિટ સંભળાવો, બે મિનિટ.

ઉત્તર :- એ તો પેલા કહેતા હતા. મેં કીધું, વ્યાખ્યાન થાય ત્યારે. વ્યાખ્યાન સાંભળો. ઈ વખતે અહીં વ્યાખ્યાન રાખ્યું હતું. આહા..હા...!

'પોતે કર્મ જ છે...' તેના પ્રગટવાથી જ આત્માને 'મિથ્યાદષ્ટિપણું થાય છે.' આ..હા..હા...! પર્યાયમાં મિથ્યાદષ્ટિપણું (થાય છે). પુણ્યના પરિણામ અને પાપના પરિણામ બે મારા છે એવો જે મિથ્યાત્વ ભાવ, એનો ઉદય થવાથી એટલે કે પ્રગટ થવાથી. આ..હા..હા...! આત્માને 'મિથ્યાદષ્ટિપણું થાય છે.' જ્ઞાનને એટલે આત્માને. છે ?

પહેલી બે લીટી. આહા..હા...! પહેલી લીટીમાં મોક્ષનું કારણ છે એમ કીધું અને મિથ્યાત્વ છે તે મોક્ષના કારણથી વિપરીત ભાવ છે એમ કહ્યું. આહા..હા...! ઈ પુણ્ય પરિણામથી મને ધર્મ થશે એવો જે મિથ્યાત્વ ભાવ તે સમકિત ભાવથી વિરુદ્ધ ભાવ છે. આહા..હા..હા...! આવું ઝીણું કાંતવું... મારગ બાપા ! પ્રભુનો બહુ જુદો જાત છે, ભાઈ ! આહા..હા...!

'જ્ઞાન...' શબ્દે સમજાણું ? જ્ઞાન એટલે આત્મા. તેના પ્રગટવાથી વિપરીત શ્રદ્ધા થવાથી આત્માને 'મિથ્યાદષ્ટિપણું થાય છે.' આહા..હા...! એને મિથ્યાદષ્ટિપણું વર્તમાન (છે તે) સમ્યગ્દર્શન (કે જે) મોક્ષનું કારણ (છે), એનાથી વિપરીત ભાવ તે મિથ્યાદષ્ટિપણું (છે), તે વિપરીત ભાવ છે. સમ્યગ્દર્શન એ મોક્ષના કારણનો અવિપરીત ભાવ (છે) અને આ મિથ્યાત્વ છે (તે) આત્માના મોક્ષના કારણથી વિપરીત ભાવ (છે) અને બંધના કારણરૂપ (છે), બંધરૂપ છે. એ વાત કરી. વિશેષ કહેશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ !)